

МОНОПОЛ ФАОЛИЯТ ҚОНУН БИЛАН ТАРТИБГА СОЛИНИШИ ВА ЧЕКЛАНИШИ

Қўшаев Тўхтасин Абдиқодирович

Термиз Давлат университети бухгалтерия ҳисоби ва аудит кафедраси ўқитувчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12789029>

Annotation: *this article reflects information on whether monopolistic activities are regulated and restricted by law.*

Keywords: *antitrust policy, development of competition, further improvement of the competitive environment in commodity and financial markets without, economic entities, customers, enterprise.*

Аннотация: *Ушбу мақолада Монопол фаолият қонун билан тартибга солиниши ва чекланиши борасида маълумотлар ўз аксини топади.*

Калим сўзлар: *Монополияга қарши сиёсат, рақобатни ривожлантириши, ҳолда товар ва молия бозорларида рақобат муҳитини янада такомиллаштириши, хўжалик субъектлари, буюртмачилар, корхона.*

Introduction

Давлат ҳокимияти ва бошқарув идоралари, уларнинг мансабдор шахслари хўжалик юритувчи субъектларнинг мустақиллигини чекловчи, улардан айримларининг фаолият олиб боришини камситувчи ёки, аксинча улар учун қулайлик туғдирувчи шароит яратиб берувчи ҳуқуқий ҳужжатлар чиқаришга ёки ҳаракатлар қилишга ҳақли эмаслар, башарти бундай ҳужжатлар ёки ҳаракатлар ўз пировардида рақобатнинг жиддий равишда чекланишига ёки хўжалик субъектлари ёхуд жисмоний шахсларнинг манфаатларига зарар етказилишига олиб келса ёки олиб келиши мумкин бўлса.

Давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларининг қуйидаги ҳаракатларни қилиши таъқиқланади:

хўжалик юритувчи субъектларнинг муайян фаолият турларини амалга оширишига, айрим товар турларини ишлаб чиқаришга тақиқ белгилаш, қонунларда кўзда тутилган ҳоллар бундан мустасно;

хўжалик юритувчи субъектларнинг бозорга киришини чеклаш ёки уларни бозордан четлатиш;

хўжалик юритувчи айрим субъектларга уларни бозорга худди шу хил товар чиқараётган хўжалик юритувчи бошқа субъектларга нисбатан устун мавқега қўядиган солиқ имтиёзи ёки ўзга имтиёзларни асоссиз равишда бериш;

хўжалик юритувчи субъектларга шартномалар тузишда кимгадир устунлик бериш тўғрисида ёки муайян харидорлар (буюртмачилар) доирасига молларни биринчи навбатда етказиб бериш (ишларни бажариш, хизмат кўрсатиш) тўғрисида кўрсатмалар бериш;

фаолиятнинг муайян соҳасида хўжалик юритувчи янги субъектлар ташкил этишга асоссиз тўсқинлик қилиш;

хўжалик юритувчи субъектлар мустақиллигини чекловчи қонунга ҳилоф бошқа ҳаракатлар содир этиш.

Мансабдор шахсларга (Ўзбекистон Республикасининг қонунларида белгиланган рўйхатдаги мансабдор шахсларга) қуйидагилар тақиқланади:

тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиш;
корхонанинг эгаси ёки муассис бўлиш;
давлат тасарруфида бўлмаган хўжалик юритувчи субъектларнинг бошқарув идораларида раҳбарлик лавозимларини эгаллаш;

акцияли жамиятларнинг, масъулияти чекланган жамиятларнинг ёки бошқа хил ширкатларнинг умумий йиғилиши қарорларини қабул қилишда мустақил равишда ёки вакил орқали ўзига тегишли акциялар, улуш қатнашувдаги ҳисса воситасида овоз бериш.¹⁰

Ғирром рақобатга, шу жумладан: хўжалик юритувчи бошқа субъектнинг мол-мулки ва тадбиркорлик нуфузига зиён етказиши мумкин бўлган ёлғон, ноаниқ ёки бузиб кўрсатилган маълумотлар тарқатишга;

товар белгисидан, товарнинг фирма номидан ёки маркасидан ўзбошимчалик билан фойдаланиш, шунингдек хўжалик юритувчи бошқа субъект товдаларининг шаклини, идишини, ташқи безагини айнан кўчириб олишга;

илмий-техникавий, ишлаб чиқариш, иқтисодий, савдо ва бошқа соҳага оид махфий ахборотни эгасининг розилигисиз олиш, ундан фойдаланиш ва уни ошкор қилишга;

товарларнинг хусусияти, уларни тайёрлаш усули ва ўрни, истеъмол хоссалари ва сифати хусусида истеъмолчиларни чалғитишга;

хўжалик юритувчи бошқа субъектларнинг бозорга киришини чекловчи хатти-ҳаракатлар қилишга йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикасида монополияга қарши давлат сиёсатини юргизиш мақсадида монополияга қарши фаолиятни амалга оширишга ваколатли идора тузилади, унинг асосий вазифаси қуйидагилардан иборат бўлади:

1. Тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш, товар бозорида рақобатни ривожлантириш;

монополистик фаолиятнинг, бозордаги устун мавқени суиистеъмол қилишларнинг олдини олиш ва уларга йўл қўймасликка, монополист корхоналар белгилайдиган нарх-наволарни бошқариб боришга, ғирром рақобатнинг пайини қирқишга қаратилган чоралар кўриш;

монополияга қарши қонунларга риоя этилишини назорат қилиб туриш.

2. Монополияга қарши қонунлар бузилган ҳолларда монополияга қарши фаолиятни амалга оширишга ваколатли идора қонунбузарликларни тўхтатиш, дастлабки ҳолатни тиклаш тўғрисида, асоссиз орттирилган даромадни тегишли бюджетга ўтказиш тўғрисида, хўжалик юритувчи субъектларни мажбурий тартибда майдалаб (бўлиб) юбориш тўғрисида ва хўжалик юритувчи субъектларнинг бозордаги устун мақеини бартараф этиш ёки пасайтиришга қаратилган бошқа тадбирлар тўғрисида хўжалик юритувчи субъектлар бажариши шарт бўлган кўрсатмалар беришга, шунингдек хўжалик юритувчи субъектларга, бошқарув идораларига ва мансабдор шахсларга жарима солишга ҳақлидир.

3. Тегишли ҳолларда монополияга қарши фаолиятни амалга оширишга ваколатли идора материалларни қонунда белгилаб қўйилган тартибда кўриб чиқиш учун суд ёки ҳакамлик судига, прокуратура идораларига юборади.

Монополияга қарши сиёсат — давлатнинг монополияга қарши кураш сиёсати. Дунё тажрибасига кура, Монополияга қарши қонунчилик, асосан, қуйидаги ёналишлар буйича шаклланди. Биринчидан, ишлаб чиқариш (тармоқ)ни бошқарувчи қонунлар. Бу қонунларга биноан, одатда, ҳеч бир корхона (корпоратсия)нинг бирор турдаги маҳсулот ишлаб чиқаришнинг ярмидан ортигини

¹⁰ MONOPOLISTIK FAOLIYATNI CHEKLASH TO‘G‘RISIDA 1996-yil 27-dekabr 623-XII-SON

назорат қилишга ҳуқуқ берилмайди. Иккинчидан, барча йирик корпорациялар иштирокчилари бошқа корпорациялар акцияларининг маълум чекланган миқдоридан ортигига эга була олмаслиги белгилаб қуйилади. Учинчидан, нархларни бозор мувозанати белгилаган даражадан юқори ёки паст туришини, нарх устидан келишиб олишни тақиқловчи картелларга қарши қонунлар жорий қилинади.

Давлатнинг монополияларга қарши сиёсати миллий иқтисодиётида рақобат оддидан шаклланиб булган мамлакатларда рақобатчилик муҳитини такомиллаштиришга, бозор иқтисодиётига утаётган мамлакатларда эса бу муҳитни шакллантиришга қаратилган. Бозорда монополияни урнатишга уринишлар ва монопол мавқени суиистеъмол қилишни тақиқдайдиган трестларга қарши биринчи қонун — Шерман қонуни АҚШда 1890-йилда қабул қилинган. Монополияга қарши қонунчилик. ва уни амалга ошириш учун зарур булган чора тадбирлар ҳар бир мамлакатда шароит тақозо этган шаклларда амал қилади. Ривожланган барча давлатларда соғлом рақобат муҳитини ҳимоя қилиш мақсадида турли қуринишдаги, монополистик фаолиятлар устидан давлат томонидан тартибга солиш амалга оширилади. Масалан, АҚШда монополияга қарши давлат сиёсати — Федерал савдо комиссияси ва Адлия департаментининг трестларга қарши бошқармаси, Россияда — Монополияга қарши сиёсат ва тадбиркорликни қўллаб қувватлаш вазирлиги, Япония ва Жанубий Кореяда — Ҳалол рақобат бўйича комиссия, Европа Иттифоқида эса — Рақобат бўйича комиссия томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистонда монополияга қарши орган 1992-йилда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг Монополияга қарши ва нарх сиёсати бош бошқармаси сифатида ташкил қилинди. 1996-йил 15-майда ушбу бошқарма негизида Молия вазирлиги ҳузурида Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш қўмитаси ташкил этилди. 2000-йил 2 августда Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Ўзбекистон Республикаси Монополиядан чиқариш ва рақобатни ривожлантириш Давлат қўмитасини ташкил этиш тугрисида"ги фармонида асосан монополияга қарши орган Молия вазирлиги таркибидан чиқарилиб, мустақил давлат қўмитасига айлантирилди.

Ўзбекистон давлатининг рақобатчилик муҳитини шакллантиришга қаратилган сиёсатида хусусийлаштириш, давлат мулки ҳисобидан мулкчиликнинг бошқа шакллари вужудга келтириш асосий урин тутуди. Хусусийлаштириш натижасида, биринчидан, мулк уз эгалари қўлига топширилса, иккинчидан, қўп укладли иқтисодиёт ва рақобатчилик муҳити вужудга келади.

Рақобатни шакллантиришда иқтисодиётнинг давлат қорхоналари сақланиб қўлиши керак булган соҳалардаги қорхоналар учун уларнинг бозор шароитларига таркибан мослашуви имкон берадиган хужалик юритиш механизмини ишлаб чиқариш муҳим урин эгаллайди. Бу механизм давлат қорхоналари иқтисодий жиҳатдан эркин булишини, уларнинг фаолияти тижоратлашган булишини назарда тутуди. Бозор иқтисодиётига утиш даврида рақобатнинг асосий усули нарх булганлиги сабабли, нархларни эркин қўйиб юбориш рақобатли муҳитни вужудга келтиришнинг асосий талаби ҳисобланади. Шу мақсадда Ўзбекистонда "Монополистик фаолиятини чеклаш тугрисида"ги қонун (1992-йил 3 август) қабул қилинди ҳамда унинг асосида рақобатчиликни ривожлантиришга қаратилган бир туркум норматив хужжатлар ишлаб чиқилди. Мазкур қонунга қўра, бозорда атайлаб тақчиллик яратиш, нархларни мо-нополлаштириш, рақобатчиларнинг бозорга кириб боришига тўсқинлик қилиш, рақобатнинг ғирром усуллари қўллаш ман этилади.

Ҳозирги даврда Ўзбекистонда, агар қорхона ишлаб чиқарган муайян маҳсулотлар товарлар бозоридаги шундай маҳсулотнинг 35% дан ортиқ булса, бу

корхона монополист корхона сифатида Давлат рејестрига киритилади (озиқовқат товарлари гуруҳи учун бундай мезон даражаси 20% қилиб белгиланган).

Республикада монополиялар руйхатига кирган корхона (тармоқ)ларнинг бозордаги мавқеини тартибга солишда бир қатор усуллардан: а) монопол мавқедаги маҳсулотларга нархларнинг энг юқори даражасини ёки рентабеллик чегарасини белгилаб қуйиш; б) уз монопол мавқеини суиистеъмол қилган монополик бирлашмаларни булиб ташлаш ёки майдалаштириш усулларидан фойдаланилади. Ўзбекистон Республикасининг "Истеъмолчиларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тугрисида" (1996-йил 26-апрел) қонуни асосида гирром рақобатга, шу жумладан, бозорларга белгиланган талабларга жавоб бермайдиган товарларнинг киришига йул қуймайдиган механизмни яратишга ҳам алоҳида эътибор берилган.

Ўзбекистон Республикасининг "Товар бозорларида монополистик фаолиятни чеклаш ва рақобат тугрисида" қонуни (1996-йил 27 декабр) монополистлар томонидан ҳукмронлик мавқеини суиистеъмол қилишнинг олдини олиш ва монополиядан чиқариш ва соғ'лом рақобат муҳитини яратиш мақсадларини ко'злайди. Иқтисодийнинг айрим тармоқларида рақобат муҳитини шакллантириш иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқ эмас. Бу тармоқдаги корхоналар, одатда, "табiiй монополиялар" деб аталади. Ўзбекистон Республикасининг "Табiiй монополиялар тугрисида"ги қонунида (1997-йил 25 апр; янги таҳрирда 1999-йил 19 август) республикада табiiй монополияларга нисбатан давлат сиёсатининг ҳуқуқий асослари белгилаб берилди. Ўзбекистонда иқтисодий ислоҳотларнинг туб моҳиятидан келиб чиққан ҳолда монополияларга қарши ва табiiй монополиялар тугрисидаги қонунчилик такомиллаштирилиб, уларнинг Европа Иттифоқи ва бошқа ривожланган қонунчилик андозаларига мос келиши та'минлаб борилмоқда.

Қуйидагилар рақобат кўмитасининг асосий вазифалари ҳисобланади:

товар ва молия бозорларида рақобат муҳитини таъминлаш соҳасида ягона давлат сиёсатини амалга ошириш;

товар ва молия бозорларида рақобат муҳити ҳолатини тизимли таҳлил қилиш, хўжалик юритувчи субъектларнинг устун мавқеини суиистеъмол қилиши, «картель» келишувлари ва тил бириктириш, инсофсиз рақобатни аниқлаш ва уларга чек қўйиш;

савдолар, иқтисодий концентрация ва давлат кўмагини монополияга қарши тартибга солиш;

бозор иштирокчиларига юқори ликвидли, шу жумладан, табiiй монополия субъектлари томонидан ишлаб чиқариладиган товарлардан (ишлар, хизматлардан) фойдаланишда тенг шарт-шароитларни таъминлаш;

қонун ҳужжатларининг рақобатга таъсирини баҳолаш, давлат органларининг рақобатни чекловчи қарорлар қабул қилишига ва шундай ҳаракатларни амалга оширишига йўл қўймаслик.

Монополияга қарши курашиш кўмитаси ўзига юкланган вазифаларга мувофиқ қуйидаги функсияларни амалга оширади:

а) товар ва молия бозорларида рақобат муҳитини ривожлантиришнинг ягона давлат сиёсатини амалга ошириш соҳасида:

давлат органлари ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг рақобатни ривожлантириш ва монополистик фаолиятни чеклаш бўйича фаолиятини мувофиқлаштиради;

монополияга қарши курашишни тартибга солиш ва рақобатни ҳимоя қилишни янада такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

қонун ҳужжатлари ва ҳуқуқни қўллаш амалиётини янада такомиллаштириш, рақобатни ривожлантиришни чекловчи яқка тартибдаги имтиёзлар, преферентсиялар ва енгилликларни бекор қилиш бўйича таклифлар киритади;

монополияга қарши курашишни тартибга солиш ва рақобат муҳитини ривожлантириш соҳасидаги илғор халқаро тажрибани тизимли ўрганиш ва жорий этишни амалга оширади;

вазирликлар ва идораларни жалб этган ҳолда товар ва молия бозорларида рақобат муҳитини янада такомиллаштиришга қаратилган стратегик дастурлар, «йўл хариталари» ва бошқа дастурий ҳужжатларни ишлаб чиқади;

монополияга қарши курашишни тартибга солиш ва рақобат муҳитини ривожлантириш соҳасида хорижий мамлакатларнинг монополияга қарши курашиш органлари ва халқаро ташкилотлар билан ҳар тарафлама ҳамкорликни ташкил қилади;

рақобат тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузган хўжалик юритувчи субъектлар ва давлат органларининг реестрини юритади ва эълон қилади;

хўжалик юритувчи субъектларни инсофсиз рақобатчилардан ва рақобат тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузаётган давлат органларининг ноқонуний қарорларидан, уларнинг мансабдор шахсларининг ҳаракатларидан (ҳаракатсизлигидан) ўз ваколатлари доирасида ҳимоя қилади;

товар ёки молия бозорларида хўжалик юритувчи субъектларга тенг шарт-шароитларни таъминлаш бўйича норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва бошқа ҳужжатларнинг давлат органлари ва устун мавқени эгаллаб турган хўжалик юритувчи субъектлар томонидан бажарилишини ўз ваколатлари доирасида назорат қилади;

б) товар ва молия бозорларида рақобат муҳити ҳолатини тизимли таҳлил қилиш, хўжалик юритувчи субъектларнинг устун мавқени суиистеъмол қилиши, «картель» келишувлари ва тил бириктириши, инсофсиз рақобатни аниқлаш ва уларга чек қўйиш соҳасида:

товар ва молия бозорларида рақобат муҳитининг ҳолатини ўрганади ва хўжалик юритувчи субъект ёки шахслар гуруҳининг устун мавқеини аниқлайди, шахслар гуруҳи иштирокчиларининг таркибини белгилайди;

устун мавқеини суиистеъмол қилиш, «картел» келишувлари ва тил бириктиришларни аниқлаш ва уларга чек қўйиш чораларини кўради;

«картель» келишувлар ва тил бириктиришлар каби рақобатга қарши ҳаракатларнинг мураккаб турларини аниқлаш ва уларга чек қўйиш масалаларида ҳуқуқ-тартибот органлари билан ўзаро ҳамкорлик қилади;

давлат органлари ва хўжалик юритувчи субъектларда монополияга қарши комплеансни жорий этади;

устун мавқени эгаллаб турган хўжалик юритувчи субъектлар ва табиий монополия субъектларининг товарларига (ишларига, хизматларига) харажатларни камайтириш бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

юримдик шахснинг индивидуаллаштирилган воситаларига ва товарни индивидуаллаштириш воситаларига ҳар қандай ҳуқуқни сотиб олиш билан боғлиқ инсофсиз рақобат ҳолатларини аниқлайди;

Товар ёки молия бозорида устун мавқени эгаллаб турган хўжалик юритувчи субъектлар давлат реестрига киритилган хўжалик субъектлари ёки шахслар гуруҳи томонидан ишлаб чиқариладиган (кўрсатиладиган) товарлар (хизматлар) нархлари устидан мониторинг олиб боради;

товар ёки молия бозорида устун мавқени эгаллаб турган хўжалик юритувчи субъектлар ҳамда табиий монополия субъектларининг давлат реестрларини шакллантиради ва юритади;

в) савдолар, иқтисодий контсентратсия ва давлат кўмагини монополияга қарши тартибга солиш соҳасида;

танлов (тендер) ва биржа савдоларини ўтказишда рақобат тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан белгиланган тартибда назоратни амалга оширади;

шахс ёки шахслар гуруҳи томонидан хўжалик юритувчи субъектнинг устав фондидаги (устав капиталидаги) акцияларни (улушларни) олиш, шунингдек, хўжалик юритувчи субъектларнинг бирлашуви ва қўшиб олиниши бўйича қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда, олдиндан розилик бериш орқали бозор контсентратсияси устидан назоратни амалга ошириш;

қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда хўжалик юритувчи субъектларга рақобат тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя қилиш борасида давлат кўмаги кўрсатилиши масалаларини кўриб чиқади;

товар-ҳомашё биржаларини лицензиялайди ҳамда улар томонидан лицензия талаблари ва шартларига риоя этилишини назорат қилади;

товар-ҳом ашё биржаларининг лицензиялари реестрини юритади;

маҳсус ваколатли давлат органи билан биргаликда товар-ҳомашё биржалари аъзолари учун жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича ички назорат қоидаларини ишлаб чиқади ва тасдиқлайди, шунингдек, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мониторинг олиб боради ҳамда ушбу қоидаларга товар-ҳомашё биржалари томонидан риоя этилишини назорат қилади;

ўз ваколатлари доирасида жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида халқаро ҳамкорликни амалга оширади;

г) бозор иштирокчиларига юқори ликвидли, шу жумладан табиий монополия субъектлари томонидан ишлаб чиқариладиган товарлардан (ишлар, хизматлардан) фойдаланишда тенг шарт-шароитларни таъминлаш борасида:

юқори ликвидли монопал турдаги маҳсулотларни биржа савдоларига қўйиш тўғрисида белгиланган тартибда қарорлар қабул қилади;

юқори ликвидли ва монопал турдаги маҳсулотлар биржа савдоларига қўйилиши устидан белгиланган тартибда назоратни амалга оширади;

табиий монополия субъектларини давлат томонидан тартибга солиш механизмларини такомиллаштиради;

табиий монополия субъектлари томонидан товарлар (хизматлар) реализатсия қилиниши тартибига риоя этилиши устидан назоратни амалга оширади ва мажбурий тарзда хизмат кўрсатиладиган истеъмолчилар рўйхатини белгилаш бўйича таклифлар киритади;

рақобатга қарши ҳаракатларни ва тартибга солинадиган нархларнинг (тарифларнинг), шунингдек, Товар ёки молия бозорида устун мавқени эгаллаб турган хўжалик юритувчи субъектлар давлат реестрига киритилган хўжалик

юритувчи субъектлар ёки шахслар гуруҳи томонидан ишлаб чиқариладиган (кўрсатиладиган) товарларга (хизматларга) монопол юқори ва монопол паст нархларнинг асоссиз ўсишини аниқлайди ва уларга чек қўяди;

товарларнинг (ишлар, хизматларнинг) тартибга солинадиган нархлари (тарифлари) ва устама нархларига риоя этилишини таҳлил ва назорат қилади;

д) қонун ҳужжатларининг рақобатга таъсирини баҳолаш, давлат органларининг рақобатни чекловчи қарорлар қабул қилишига ва шундай ҳаракатларни амалга оширишига йўл қўймаслик соҳасида:

давлат ва хўжалик бошқаруви органлари ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан киритиладиган ва қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини ва амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, шунингдек, бошқа ҳужжатларни уларнинг рақобат муҳитига таъсири юзасидан экспертизадан ўтказди;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларига ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритиш ҳамда уларни қабул қилиш мақсадга мувофиқ эмаслиги бўйича таклифлар киритади;

рақобат муҳитига салбий таъсир кўрсатадиган қонун ҳужжатлари ва давлат органлари қарорларини бекор қилиш бўйича таклифлар киритади.

Монополияга қарши курашиш қўмитаси қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа функцияларни ҳам амалга оширади.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020-йил 28-май куни иқтисодиётда рақобат муҳитини таъминлаш ва истеъмолчилар ҳуқуқини ҳимоя қилиш тўғрисидаги устувор вазифалар 28-05-2020.
2. Ш. Шодмонов, М. Рахматов. Иқтисодиёт назарияси: Дарслик. – Т.: «Замин нашр», 2021. – 856 б 264-285 бет.
3. Ш.Е. Шеркулов. Иқтисодиёт назарияси: Ўқув қўлланма 2022 145-166 бет.
4. Ш.С. Исмоилов. МАМЛАКАТЛАРНИНГ ХМТ ДА ҚАТНАШИШЛАРИГА ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ ОМИЛЛАР ВА УНИНГ РИВОЖЛАНИШ КЎРСАТКИЧЛАРИ. INNOVATION SCIENCE AND RESEARCH INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL (VOLUME 2 ISSUE 3) MAY 2024 ISSN: 2992-8877 | SCIENCEJOURNAL.UZ.27-29-бетлар.